

บทละครนอกเรื่องแก้วหน้าม้า
พระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์:
ภรรยาไพร่ “แก้วหน้าม้า” ผู้กำชัยเหนือภรรยาเจ้า
Kaew Na Ma's Lakhonnok by Prince Phuwatenarinrit :
Commoner wife "Kaew Na Ma" superior than master wife

คณิตา หอมทรัพย์¹

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ตัวละครนางแก้วหน้าม้าในบทละครนอกเรื่อง แก้วหน้าม้า พระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1. เพื่อศึกษาสถานภาพเอกภรรยาชนชั้นไพร่ที่เหนือกว่าภรรยาเจ้าคนอื่น ๆ ของนางแก้วหน้าม้า และ 2. เพื่อศึกษาลักษณะของนางแก้วหน้าม้าที่คู่ควรได้รับการยกย่องเป็นเอกภรรยา ผลการศึกษาพบว่า สามีและครอบครัวของสามีรักและยกย่องนางแก้วหน้าม้ามากกว่าภรรยาเจ้าคนอื่น ๆ อีกทั้งการมีอำนาจเหนืออนุภรรยา แสดงให้เห็นสถานภาพของนางแก้วหน้าม้าเป็นเอกภรรยา ชนชั้นไพร่ที่เหนือกว่าภรรยาชนชั้นเจ้า นางแก้วหน้าม้ามีลักษณะที่คู่ควรได้รับการยกย่องให้เป็น เอกภรรยา คือ 1) มีรูปโฉมงดงามกว่าภรรยาคนอื่น ๆ ของสามี 2) รักและซื่อสัตย์ต่อสามี 3) ปราบปรามดูแลสามีและให้กำเนิดบุตรชายเพื่อสืบเชื้อสายได้ 4) ดูแลตนเองได้และเป็นผู้ช่วยเหลือสามี และ 5) ให้ความเมตตาต่อภรรยาคนอื่น ๆ ของสามีและบริวาร

บทละครนอกเรื่องแก้วหน้าม้า พระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ แสดงถึงการเรียกร้องความเท่าเทียมของชนชั้นในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ การสะท้อนปัญหาครอบครัวและทางออกที่เกิดจากผู้ชายมีภรรยาหลายคน และความคาดหวังต่อผู้หญิงในการเป็นภรรยาที่ดีของสังคมไทย

คำสำคัญ: บทละครนอกเรื่องแก้วหน้าม้าพระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตร นรินทรฤทธิ์
นางแก้วหน้าม้า ภรรยาชนชั้นไพร่

Abstract

This article aims to analyze Kaew Na Ma character in Kaew Na Ma Play written by Prince Phuwatenarinrit. There are 2 objectives: 1. to study Kaew Na Ma's status of commoner wife over other master wives, and 2. to study characteristic of Kaew Na Ma as a master wife. The fact that the master and his family put Kaew Na Ma's status superior to other wives and more powerful than other matyrs indicates that Kaew Na Ma's commoner status is higher than master wife status. Kaew Na Ma superior characteristics as a master wife includes 1) her beauty over other wives, 2) her love and loyalty for the master, 3) her care for the master and giving birth to a son, 4) self-care and support to the master 5) merciness to the servants and other wives. Kaew

¹อาจารย์ ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

Na Ma Play by Prince Phuwanatenarinrit exhibits the claim for equality in Thai society in Rattanakosin era, reflection of family problems caused by polygamy and their solutions, and Thai society's expectation for the good wife.

Keywords: Kaew Na Ma's Lakhonnok by Prince Phuwanatenarinrit, Kaew Na Ma, commoner wife.

ความเป็นมาของปัญหา

แก้หัวหน้าม่า เป็นวรรณกรรมพื้นบ้านภาคกลาง ที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์เกิดการสร้างวรรณกรรมลายลักษณ์อักษรเรื่องแก้หัวหน้าม่าขึ้นหลายสำนวนทั้งสำนวนร้อยแก้วและร้อยกรอง (อัศวินธ์ เรื่องรอง, 2548) วรรณกรรมเรื่องนี้กล่าวถึงนางแก้หัวหน้าม่า หญิงชาวบ้านป่าที่เกิดมา มีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์เหมือนม้า นางเก็บว่าวของพระราชาโอรสพิณทองได้ จึงขอถวายตัวเป็นมเหสีเพื่อแลกกับว่าว แต่ไม่ได้รับการยอมรับจากสามีและครอบครัวของสามี นางแก้หัวหน้าม่าในร่างอีก 2 ร่าง คือ นางมณีผู้มีรูปโฉมงดงามและมานพผู้มีฤทธิ์มาก ต้องใช้ทั้งปัญญา ความสามารถ ความกล้าหาญ ความมุ่งมั่น ความสวย และรักแท้ พิสูจน์ตนเองจนเอาชนะใจสามีได้สำเร็จ

วรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเรื่อง บทละครนอกเรื่องแก้หัวหน้าม่า พระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ เป็นเรื่องแก้หัวหน้าม่าสำนวนที่น่าสนใจ เพราะสร้างตัวละครนางแก้หัวหน้าม่าให้มีหน้าตาคล้ายม้า และสามารถถอดหน้าม้าออกได้ ซึ่งมีอิทธิพลต่อเรื่องแก้หัวหน้าม่าสำนวนอื่นๆ (ชลดา เรื่องรักษลิขิต, 2548) นักวิชาการสนใจศึกษาตัวละครนางแก้หัวหน้าม่าซึ่งมีบทบาทและบุคลิกลักษณะแตกต่างไปจากตัวละครเอกฝ่ายหญิงในวรรณคดีไทย คือ มีหน้าตาอัปลักษณ์ ฐานะต่ำต้อย กิริยาไม่งาม มีลักษณะและความสามารถเท่าเทียมหรือเหนือกว่าผู้ชาย เช่น จตุพร มีสกุล (2540) เขียน

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทละครนอกพระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ” ชลดา เรื่องรักษลิขิต (2548) เขียนบทความวิจัยเรื่อง “แก้หัวหน้าม่า: ความหมายของหน้าม้าและนางเอกแบบใหม่” อัศวินธ์ เรื่องรอง (2548) เขียนบทความวิจัยเรื่อง “เมื่อ ‘หญิง’ ประกาศชัยเหนือ ‘ชาย’: บทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมเรื่อง ‘แก้หัวหน้าม่า’ ในสังคมไทย” และปรมิินทร์ เครือแดง (2558) เขียนบทความเรื่อง “อ่านแก้หัวหน้าม่า : สงสัย ‘วีรสตรี’ ต้องคู่กับ ‘กษัตริย์อ่อนแอ’ จริงหรือ?”

การศึกษาวិเคราะห์ตัวละครนางแก้หัวหน้าม่า ยังไม่มีผู้ใดสนใจศึกษาวิเคราะห์ว่านางแก้หัวหน้าม่ามีสถานภาพเป็นเพียงภรรยาชั้นไพร่ของพระพิณทอง แต่กลับได้รับการยกย่องมากกว่าภรรยา คนอื่นๆ ที่เป็นชนชั้นจ้าว และนางแก้หัวหน้าม่ามีคุณลักษณะอย่างไรที่ทำให้นางเป็นเอกภรรยาได้

ผู้วิจัยเห็นว่า ภายใต้อิทธิพลและความสนุกสนานของบทละครนอกเรื่องนี้ผ่านความขัดแย้งระหว่างภรยาน้อยกับภรรยาหลวงตามขนบนิยมของวรรณกรรมแนวจักรๆ วงศ์ๆ ซึ่งจะกล่าวถึง การหึงหวง ทะเลาะวิวาท และการใช้ภาษาตำหนิฝ่ายนัยทางเพศที่สร้างสีสันและความสนุกสนาน ยังมีนัยแสดงถึงการต่อสู้เรื่องชนชั้นระหว่างชนชั้นไพร่กับชนชั้นจ้าวจากการที่นางแก้หัวหน้าม่า ซึ่งเป็นเพียงชนชั้นไพร่ แต่ได้รับยกย่องเป็นพระมเหสีของพระพิณทองเหนือชายาคนอื่นๆ ของพระพิณทอง ซึ่งเป็น

ชนชั้นเจ้าว บทละครนอกเรื่องแก้วหน้าม้า น่าจะเรียกเรื่อง ความเท่าเทียมของคนชั้นล่างในสังคมไทยสมัย รัตนโกสินทร์ผ่านสถานภาพของนางแก้วหน้าม้าเพราะ ความคับข้องใจต่อความแตกต่างของชนชั้น รวมถึงความ คับข้องใจของเอกภรรยาเมื่อสามีมีภรรยาหลายคน ทำให้ เอกภรรยาและอนุภรรยา มักมีปัญหาขัดแย้งกัน การ ศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะทำให้เข้าใจบทบาทของบทละครนอก เรื่องแก้วหน้าม้า พระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ต่อการแสดงออกถึงความ เท่าเทียมเรื่องชนชั้นในสังคม การสะท้อนปัญหา ครอบครัวและทางออกที่เกิดจากผู้ชายมีภรรยาหลายคน และความคาดหวังต่อผู้หญิงในการเป็นภรรยาที่ดีของ สังคมไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานภาพเอกภรรยาชนชั้นไพร่ ที่เหนือกว่าภรรยาเจ้าวคนอื่นๆ ของนางแก้วหน้าม้า
2. เพื่อศึกษาลักษณะของนางแก้วหน้าม้าที่ คู่ควรได้รับยกย่องเป็นเอกภรรยา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์ จากเอกสาร (Documentary research) จะแสดงผลการ ศึกษาวิจัยที่มีการวิเคราะห์และสังเคราะห์ตาม วัตถุประสงค์การศึกษา และในการรายงานผลการวิจัย ใช้แบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) มี วิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาและเก็บข้อมูลจากวรรณคดีไทยเรื่อง บทละครนอกเรื่องแก้วหน้าม้า พระนิพนธ์ในพระเจ้าบรม วงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ ใช้ต้นฉบับที่ ตีพิมพ์เมื่อ ปี พ.ศ. 2544 โดยกองวรรณกรรมและ ประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร จำนวน 200 หน้า

2. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ บทละครนอกเรื่องแก้วหน้าม้า พระนิพนธ์ในพระเจ้าบรม วงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์

3. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ บทบาทของวรรณกรรมนิทาน ลักษณะของภรรยาที่ดี แนวคิดชายเป็นใหญ่ และชนชั้นในสังคมไทยสมัย รัตนโกสินทร์

4. ศึกษาวิเคราะห์สถานภาพของนางแก้วหน้า ม้าซึ่งเป็นเอกภรรยาชนชั้นไพร่ที่เหนือกว่าภรรยาชนชั้น เจ้าวคนอื่นๆ

5. ศึกษาวิเคราะห์ลักษณะของนางแก้วหน้า ม้าที่คู่ควรได้รับยกย่องเป็นเอกภรรยา

6. สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

การศึกษาวเคราะห์บทละครนอกเรื่องแก้วหน้าม้า พระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง ภูวเนตร นรินทรฤทธิ์ ปรากฏผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. สถานภาพเอกภรรยาชนชั้นไพร่ที่เหนือกว่า ภรรยาชนชั้นเจ้าวของนางแก้วหน้าม้า

นางแก้วหน้าม้ามีกำเนิดเป็นชนชั้นไพร่ เป็นลูก สาวของตายายบ้านป่า แต่ได้รับการยกย่องเป็นพระ มเหสีหรือเอกภรรยาที่เหนือกว่าภรรยาชนชั้นเจ้าวคนอื่นๆ ของพระปิ่นทองผู้เป็นสามี ในขณะที่นางทัศนมาลี พระราชธิดา ของกษัตริย์เมืองโรมวิถี นางสร้อยสุวรรณ และนางจันทร์ ซึ่งเป็นพระราชธิดาของท้าวพาลราช ล้วนมีฐานะเป็น อนุภรรยาทั้งสิ้นดังที่นางแก้วหน้าม้ากล่าวกับนางสร้อยสุวรรณ และนางจันทร์ว่า “แล้วว่าข้านี้ที่เมียหลวง” ส่วนนางทั้งสอง คือ “เจ้าเป็นเมียน้อยอย่าคอยที” (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์, 2544) สถานภาพเอก ภรรยาชนชั้นไพร่ที่เหนือกว่าภรรยาชนชั้นเจ้าวคนอื่นๆ ของนางแก้วหน้าม้าแสดงให้เห็นได้ ดังนี้

1) สามีและครอบครัวสามียกย่องมากกว่าภรรยาจำวคนอื่นๆ เมื่อพระพินทองทรงทราบว่าคุณแก้วหน้าม้าเป็นคนเดียวกับนางมณีและมานพซึ่งช่วยชีวิตพระองค์จากยักษ์พาลราชที่หวังจะจับกินให้สิ้นพระชนม์ พระพินทองทรงยอมรับนางเป็นพระมเหสีอย่างสนิทพระทัย ดังที่พระพินทองกล่าวว่า “นางอะไรหมื่นแสนแดนสกล ไม่เหมือนมิ่งนถมลอย่าเจรจา” (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์, 2544) นางแก้วหน้าม้าจึงมีฐานะสูงส่งกว่าภรรยาคนอื่นๆ

นอกจากนี้ แม้ในตอนแรกนางแก้วหน้าม้ามีหน้าตาอัปลักษณ์ ทำให้ท้าวมงคลราชพระราชาบิดาของพระพินทองไม่ยอมรับ ต่อมา คุณดู และกลั่นแกลั่นนาง แต่เมื่อทรงทราบว่านางเป็นคนช่วยชีวิตพระพินทองก็ทรงยอมรับนาง ดังที่ท้าวมงคลราชกล่าวขอโทษนางแก้วหน้าม้าเพราะเคยดูถูกนางไว้ ทรงให้มีการจัดพิธีอภิเษกระหว่างพระพินทองกับนางแก้วหน้าม้าเป็นพระมเหสี ส่วนนางสร้อยสุวรรณและนางจันทร์เป็นพระสนมเอก ท้าวมงคลราชและพระนางมณฑายังกล่าวอีกว่า แม้จะมีสะใภ้คนอื่นอีกเป็นหมื่นเป็นแสนคน ก็ไม่ทรงปรารถนาสะใภ้เพียงคนเดียวที่ทั้งสองพระองค์ยอมรับด้วยความยินดีและเต็มพระทัยอย่างยิ่ง คือ นางแก้วหน้าม้า

2) การมีอำนาจเหนืออนุภรรยา นางสร้อยสุวรรณและนางจันทร์ ซึ่งเป็นพระสนมของพระพินทอง เป็นพระราชธิดาของกษัตริย์ อีกทั้งเป็นตัวละครยักซ์ที่ย่อมมีพลังกำลังมาก แต่กลับตกอยู่ใต้อำนาจของนางแก้วหน้าม้า ซึ่งเป็นเพียงมนุษย์ที่มีชาติกำเนิดเป็นไพร่ ดังที่เมื่อนางทั้งสองเห็นนางแก้วหน้าม้าต่างก็กราบไหว้ กลัวจนตัวสั่นขวัญหนี เชื่อฟังนางแก้วหน้าม้าเป็นอย่างดียิ่งกว่าพระพินทองผู้เป็นสามี คอยทำตามคำสั่งทุกอย่าง อีกทั้งยังจงรักภักดีและเทิดทูนนางแก้วหน้าม้า ขอเป็นข้ารับใช้จนกว่าตัวจะตาย มอบสิทธิ์ขาดในชีวิตให้ และขอพึ่งบุญ

ของนางแก้วหน้าม้า ดังที่นางสร้อยสุวรรณและนางจันทร์กล่าวว่า “ขอเป็นข้าไทได้บาท สิทธิขาดสุดแต่แม่อยู่หัว ทั้งรักทั้งยำเกราบกลัว ผากตัวเป็นข้ากว่าจะตาย” (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์, 2544)

คำพูดของพระพินทองตอนที่นางสร้อยสุวรรณและนางจันทร์เกรงกลัวนางแก้วหน้าม้า แม้จะมีเกียรติยศมากกว่าว่า “เจ้าเป็นสุริยวงศ์พงศ์พันธุ์ ตัวมันต่ำข้าหน้าไพร่” (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง ภูวเนตรนรินทรฤทธิ์, 2544) ยังเน้นย้ำว่า นางแก้วหน้าม้าเป็นเอกภรรยาชนชั้นไพร่ที่มีอำนาจเหนือภรรยาชนชั้นจำว

2. ลักษณะที่คู่ควรแก่การยกย่องเป็นเอกภรรยาของนางแก้วหน้าม้า

นางแก้วหน้าม้ามีลักษณะที่คู่ควรยกย่องให้เป็นเอกภรรยาหลายประการ ซึ่งทดแทนชาติกำเนิดชนชั้นไพร่ นางแก้วหน้าม้าจึงคู่ควรเป็นพระมเหสีของพระพินทองอย่างยิ่ง ดังนี้

1) มีรูปโฉมงดงามกว่าภรรยาคนอื่นๆ ของสามีนางแก้วหน้าม้าในร่างของนางมณีมีความสวยอย่างยิ่งจนทำให้พระพินทองหลงใหล กระทั่งมีพระราชโอรสด้วยกัน ความสวยของนางมณีมีมากกว่าภรรยาทุกคนของพระพินทอง ดังตัวบทว่า “งามกว่านิ่มนุชพระบุตรี” (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์, 2544) และไม่อาจมีสตรีใดในแผ่นดินที่เทียบเท่ากับนางมณีได้ดังตัวบทว่า “พิศโฉมนางทราวม้วย นางในแผ่นดินภพไม่เทียมทัน” (เรื่องเดียวกัน) เหตุการณ์พระพินทองวางอุบายกับนางสร้อยสุวรรณและนางจันทร์เผาหน้าม้าของนางแก้วหน้าม้าเพื่อให้เป็นนางมณีตลอดไป แสดงว่าสามีปรารถนาเอกภรรยาที่มีรูปโฉมงดงาม ไม่มีลักษณะแปลกประหลาด นำอับอายอย่างนางแก้วหน้าม้าในตอนที่ยังไม่ถอดหน้าม้า เพื่อให้เป็นหน้าเป็นตา เสริมบารมี นำมาซึ่งความภาคภูมิใจและศักดิ์ศรีอย่างสูงสุด

ให้แก่สามี อึ้ง ความสวยอันยิ่งยวดของนางมณี ไม่มีสตรีใดในแผ่นดินเทียบเท่าเป็นสิ่งที่แสดงถึงการเป็นผู้ที่มีบุญคู่ควรเป็นพระมเหสีของ พระพินทอง ดังตัวบทว่า “เจ้าประคุณบุญสร้างไว้อย่างไร จึงเฉิดโฉมวิไลดังเลขาสมควรเป็นเจ้าของเจ้าชาวพารา ได้ฟ้าไม่เอี่ยมเทียมทอง” (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์, 2544) การถอดหน้าม้าเป็นนางมณีจึงเพื่อแสดงถึงความสวยที่หาได้ยากและเหนือกว่าสตรีคนอื่นๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้พระพินทองผู้เป็นตัวแทนของสามีทั้งหลายยอมรับและยกย่องให้เป็นเอกภรรยา

2) รักและซื่อสัตย์ต่อสามี นางแก้วหน้าม้ามีรักเดียวใจเดียวซึ่งเป็นลักษณะของเอกภรรยาที่สามีทุกคนย่อมปรารถนาทั้งสิ้น ดังเมื่อนางแก้วหน้าม้าเข้ามาอยู่ในพระราชวัง แม้พระพินทองรังเกียจและไม่ยอมรับนางแต่นางกลับพยายามทำทุกวิถีทางเพื่อเอาชนะใจสามี เมื่อนางทราบว่าจะพระพินทองตกอยู่ในอันตรายจากการที่ยักษ์พาลราชจับตัวหมายจะจับกินให้สิ้นพระชนม์ นางรีบเดินทางไปช่วยชีวิตพระพินทองจากยักษ์พาลราชอย่างกล้าหาญ ไม่ถึงเจ จนช่วยยักษ์พาลราชได้สำเร็จ สะท้อนให้เห็นความรักที่ยิ่งใหญ่ที่นางมีต่อพระพินทอง การกล้าเสี่ยงและฟันฝ่าอันตรายเพื่อช่วยพระพินทองให้พ้นภัย มีลักษณะเป็นรักแท้ที่ให้ได้แม้กระทั่งชีวิตของตนเอง

3) ปราณบิตูแลสามีและให้กำเนิดบุตรชายเพื่อสืบเชื้อสายได้ เมื่อนางแก้วหน้าม้าถอดหน้าม้าเป็นนางมณี นางปรานิบิตูพระพินทองได้เป็นอย่างดี ทำให้สามีมีความสุข ขณะเดียวกันนางยังให้กำเนิดพระราชโอรสผู้สืบเชื้อสายของสามีได้ พระราชโอรสเป็นผู้ที่มีบุญดังที่นางแก้วหน้าม้าตั้งครมภ์เป็นระยะเวลาถึง 10 เดือน พระราชโอรสมีลักษณะรูปร่างที่งดงาม ผิวพรรณผุดผ่องดังทอง และมีลักษณะเหมือนกับพระพินทองผู้เป็นพระราชบิดา ดังตัวบทว่า “เหมือนพระบิตูเรศดังเลขา

บริสุทธิ์ผุดผ่องดังทองทา” (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์, 2544) แสดงว่า ผู้ชายในสังคมไทยปรารถนาภรรยาที่ให้กำเนิดบุตรชายที่มีลักษณะดีและเป็นเชื้อสายของตนเองอย่างแท้จริง

4) ดูแลตนเองได้และเป็นผู้ช่วยเหลือสามี ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นภาระหน้าที่การดูแลครอบครัวเป็นของสามีซึ่งเป็นภาระที่หนัก ดังนั้น ภรรยาที่สามารถช่วยเหลือสามีดูแลครอบครัวได้ย่อมเป็นที่ปรารถนา นางแก้วหน้าม้ามีศักยภาพดูแลตนเองได้ นางมีพลังกำลัง มีปัญญา ความสามารถ ความอดทน มีความพยายาม ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรคปัญหา และมีความเป็นผู้นำในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า อีกทั้งยังมีผู้วิเศษและของวิเศษคอยช่วยเหลือ นางแก้วหน้าม้ายังสามารถช่วยเหลือสามีให้พ้นภัยจากยักษ์พาลราชและพระองค์ได้ครองเมืองของยักษ์พาลราช ซึ่งเสริมอำนาจของพระพินทองให้มั่นคงยิ่งขึ้น ภรรยาคนอื่นๆ ของพระพินทองล้วนไม่มีลักษณะเช่นนี้ นางแก้วหน้าม้าจึงคู่ควรยกย่องเป็นเอกภรรยา เพราะมีศักยภาพอย่างเต็มเปี่ยมที่จะช่วยสามีดูแลครอบครัวได้

5) ให้ความเมตตาต่อภรรยาคนอื่นๆ ของสามีและบริวาร นางแก้วหน้าม้าเป็นผู้ที่ให้ความเมตตาต่อนางสร้อยสุวรรณและนางจันทร์ซึ่งมีฐานะเป็นพระสนมของพระพินทอง ดังเหตุการณ์พระพินทองไม่ทรงพอพระทัยที่นางสร้อยสุวรรณและนางจันทร์กราบไหว้นางแก้วหน้าม้า พระองค์ทรงให้ทั้งสองนางได้กลับนางแก้วหน้าม้า แต่พวกนางต่างกลัวนางแก้วหน้าม้าจนตัวสั่น นางแก้วหน้าม้าก็เกิดความสงสาร นางแก้วหน้าม้ายังแสดงความห่วงใยนางสร้อยสุวรรณและจันทร์ แนะนำให้ระมัดระวังในการดูแลรับใช้พระพินทอง และกล่าวว่าเมื่อตนเองได้ดีจะเป็นที่พึ่งให้นางทั้งสอง ความว่า “รักเจ้าเราว่าด้วยปรานี ก้าวจะเสียชีวีวางวาย” และ “แม้วันใดได้ดีปรีดา จึงจะให้พึ่งพาสืบไป” (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมหลวง ภูวเนตรนรินทรฤทธิ์, 2544) ต่อมาเมื่อนาง สร้อยสุวรรณและนางจันทรวรรณมณีกับพระพิณทองทำ อุบายเผาหน้าม้า นางแก้วหน้าม้าให้อภัย สะท้อนให้เห็นว่า นางแก้วหน้าม้าเป็นเอกภรรยาที่ให้ความเมตตาต่อ อนุภรรยาของสามีอย่างยิ่ง ทั้งการให้ความปรารถนาดี ความห่วงใย และการเป็นที่พึ่งพิง ลักษณะของเอกภรรยา เช่นนี้จะทำให้ครอบครัวซึ่งสามีมีภรรยาหลายคนอยู่ ร่วมกันได้อย่างไม่มีปัญหาขัดแย้งกัน

นอกจากการให้ความเมตตาต่ออนุภรรยาแล้ว เอกภรรยาเป็นผู้มีสิทธิ์ขาดปกครองบริวารในเรือน หาก เอกภรรยาเมตตาต่อบริวาร ย่อมทำให้เรือนสุขสงบ ดังที่ นางแก้วหน้าม้าให้อภัยนางสนมและนางกำนัลทุกคน ซึ่งเคยดูถูกเมื่อยังมีหน้าตาอัปลักษณ์เหมือนม้า ทั้งหมด ต่างวิงวอนขอให้นางแก้วหน้าม้าปราณี อย่าถือโทษ นางกล่าวว่า ตนเองไม่ชิงชังขอให้เป็นที่นอกรักกันต่อไป

อภิปรายผล

1. สถานภาพเอกภรรยาชนชั้นไพร่ที่เหนือกว่า ภรรยาเจ้าวคนอื่นๆ ในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ชนชั้น ไพร่เป็นชนชั้นล่างในสังคม ไม่อาจมีอำนาจเทียบเท่ากับ ชนชั้นสูง ไพร่จึงต้องตกอยู่ใต้อำนาจของชนชั้นสูงหรือผู้มี อำนาจในสังคม นางแก้วหน้าม้าจึงเป็นตัวแทนของชน ชั้นล่างที่แสดงถึงความเท่าเทียมหรือเหนือกว่าชนชั้นสูง สอดคล้องกับที่อัศวินย์ เรื่องรอง ศึกษาบุคลิกลักษณะ ของนางแก้วหน้าม้าเปรียบเทียบกับบุคลิกลักษณะของ พระพิณทอง พบว่า บทบาทของนางแก้วหน้าม้าที่มี คุณลักษณะที่ดีเหนือกว่าพิณทองซึ่งเป็นพระราชโอรส ของกษัตริย์ แสดงถึงการได้กลับผู้มีอำนาจในสังคม อย่างแยบคาย นั่นคือ ชาวบ้านมองผู้มีอำนาจหรือ ชนชั้นสูงในสังคมว่าไม่ได้ต่างจากตนหรืออาจจะต่ำต้อย กว่าก็เป็นได้ ชนชั้นสูงไม่ใช่ผู้ไร้ความบกพร่องอีกต่อไป

ขณะเดียวกัน การสร้างตัวละครนางแก้วหน้าม้าให้มี ลักษณะของการยั่วล้อและเน้นความฉลาดเฉลียวของ พระพิณทองโดดเด่นกว่าสำนวนอื่นๆ แสดงให้เห็นว่า ผู้พระราชนิพนธ์ซึ่งเป็นคนชั้นสูงเริ่มหันมามองตนเอง ยอมรับข้อบกพร่อง และยอมรับความเท่าเทียม (อัศวินย์ เรื่องรอง, 2548)

นอกจากนี้ สังคมไทยในสมัยก่อนผู้ชายมีภรรยา ได้หลายคน ซึ่งมักจะทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง ระหว่างเอกภรรยา กับอนุภรรยา ชัยชนะของ นางแก้วหน้าม้าเหนืออนุภรรยาซึ่งในความเป็นจริง อาจเป็นไปได้ยาก ทำให้เรื่องแก้วหน้าม้าเป็นวรรณกรรม นิทานที่มีบทบาทระบายความคับข้องใจของมนุษย์ ตามที่ศิริพร ณ ถลาง (2552) กล่าวถึงบทบาทของ วรรณกรรมนิทานไว้ว่า คติชนสามารถเสนอ “ทางเลือก” ที่ชัดเจนให้กับสิ่งที่มนุษย์ปรารถนาแต่ทำไม่ได้ในชีวิต จริง และยังเสนอ “ทางออก” ให้กับปัญหาอันเกิดจาก กฎเกณฑ์ทางสังคมที่เคร่งครัดอันทำให้สมาชิกมีความ คับข้องใจหรืออึดอัดที่ไม่สามารถพูดหรือแสดงออกเมื่อ เกิดความขัดแย้งในใจได้

สถานภาพของนางแก้วหน้าม้า ยังต้องการบอก ผู้อ่านผู้ชมว่า แม้ปัญหาครอบครัวเกิดจากการที่ผู้ชาย มีภรรยาหลายคน แต่หากเอกภรรยาที่มีสถานภาพ อยู่เหนืออนุภรรยาได้ยอมสามารถที่จะควบคุมดูแลให้ ทุกคนในครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ทำให้สามี ไม่มีเรื่องรำคาญใจ ส่งผลให้ผู้ชายซึ่งเป็นเพศที่มีอำนาจ มากกว่าผู้หญิงในสมัยก่อนมีความเป็นชายได้อย่าง สมบูรณ์ตามความคิดเรื่องชายเป็นใหญ่

2. ลักษณะที่ทำให้นางแก้วหน้าม้าคู่ควรแก่ การยกย่องเป็นเอกภรรยา ผู้แต่งสอดแทรกการสังสอน และชี้แนะผู้อ่านผู้ชมว่า หากผู้หญิงปรารถนาเป็น เอกภรรยาที่สามีจะรักและยกย่องเหนือกว่าอนุภรรยา ต้องมีลักษณะเช่นเดียวกับนางแก้วหน้าม้า การมีกำเนิด

เป็นชนชั้นล่างไม่สำคัญเท่ากับคุณลักษณะที่ดีของผู้หญิงทั้งภายในและภายนอก ซึ่งเป็นความคาดหวังของสังคมต่อผู้หญิงในการเป็นภรรยาที่ดี และทางออกของปัญหาครอบครัวที่เกิดจากผู้ชายมีภรรยาหลายคน คือ เอกภรรยาต้องให้ความเมตตาต่ออนุภรรยา

สรุปผลการวิจัย

สามีและครอบครัวของสามีรักและยกย่องนางแก้วหน้าม้ามากกว่าภรรยาจำพวกคนอื่น ๆ อีกทั้งการมีอำนาจเหนืออนุภรรยา แสดงให้เห็นสถานภาพของนางแก้วหน้าม้าเป็นเอกภรรยาชั้นไพร่ที่เหนือกว่าภรรยาชนชั้นจ้าว นางแก้วหน้าม้ามีลักษณะที่คู่ควรได้รับการยกย่องให้เป็นเอกภรรยา คือ 1) มีรูปโฉมงดงามกว่าภรรยาคนอื่น ๆ ของสามี 2) รักและซื่อสัตย์ต่อสามี 3) ประณินับถือดูแลสามีและให้กำเนิดบุตรชายเพื่อสืบเชื้อสายได้ 4) ดูแลตนเองได้และเป็นผู้ช่วยเหลือสามี และ 5) ให้ความเมตตาต่อภรรยาคนอื่น ๆ ของสามีและบริวาร

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาบทละครนอกเรื่องแก้วหน้าม้าในฐานะวรรณกรรมคำสอน หรือ การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องแก้วหน้าม้าสำนวนต่างๆ เพื่อให้เห็นถึงคุณค่าและความแพร่หลายของเรื่องแก้วหน้าม้าในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

จตุพร มีสกุล. (2540). การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทละครนอก พระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตร นรินทรฤทธิ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชลดา เรื่องรักษลิขิต. (2548). แก้วหน้าม้า : ความหมายของหน้าม้าและนางเอกแบบใหม่. ใน **วรรณวิจัย รวมบทความวิจัยวรรณคดีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นบางเรื่อง**. กรุงเทพฯ : คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปรมินทร์ เครือแดง. (2558). อ่านแก้วหน้าม้า : สงสัย “วีรสตรี” ต้องคู่กับ “กษัตริย์อ่อนแอ” จริงหรือ?. ใน **วรรณคดีที่ขี้สงสัย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อ่าน. ภูวนेत्रนรินทรฤทธิ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง. (2544). **บทละครนอกเรื่องแก้วหน้าม้า**. กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.

ศิริพร ณ ถลาง (2552). **ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อัศวินธ์ เรืองรอง. (2548). เมื่อ “หญิง” ประกาศชัยเหนือ “ชาย”: บทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมเรื่อง “แก้วหน้าม้า” ใน **สังคมไทย ใน พิธีกรรม ตำนาน นิทาน เพลง** : บทบาทของคติชนกับ **สังคมไทย**. กรุงเทพฯ : คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.